

PROF. DR. ATALAY YÖRÜKOĞLU ULUSAL ÇOCUK VE ERGEN RUH SAĞLIĞI POLİTİKALARI IV. ÇALIŞTAYI RAPORU

2006 tarihinden bu yana düzenlenmekte olan "Prof. Dr. Atalay Yörükoğlu Ulusal Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı Politikaları Çalıştayı"nın dördüncüsü 27 Mart 2009 tarihinde Hacettepe Üniversitesi Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı ve Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Derneği işbirliğinde gerçekleştirilmiştir. "Ekran Önündeki Çocuk" başlıklı çalıştayda çocuk ve medya ilişkileri ele alınarak tartışılmıştır. Çalıştay bir panel, bir konferans ve katılımcılardan gelen görüş ve geribildirimlerle yapılandırılmış ve çıktıları aşağıda özetlenmeye çalışılmıştır.

Konferans

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Bahar Gökler

Konuşmacı: Prof. Dr. Üstün Dökmen, AÜ Eğitim Bilimleri Fak. Emekli Öğretim Üyesi

Raportör: Dr. Candan Şimşek, Dr. Özlem Can

Ekran Önündeki Çocuk, Ekran Arkasındaki Büyük

Günümüzde çocuklar ekran önünde vakit geçiriyor, ancak arkalarında da erişkinlerin varlığı söz konusu. Toplumsal düzenler nesillerin nasıl yetiştirildiğini gösteriyor ve bir nesil durup dururken bozulmuyor. O nesli yetiştiren nesil bozulduğu için bozuluyor. Bir başka deyişle ekran arkası bozulduğu için önü de bozuluyor. Türkiye’de 3-4 yaş arası 345 anaokulu öğrencisiyle yapılan bir çalışmada çocukların %30’unun televizyonda erişkin filmi ve programlarını izlediği gözlenmiş. İzlenen çocuk programlarının çoğunu bez bebek, yumurcak TV ve TRT çocuk oluşturuyor. Çocukların erişkin programlarını tercih etmesi, anne ve babaları ne izliyorsa onu izlemek istemeleri ve yaşlarına uygun alternatif program olmamasıyla açıklanabilir. TV yapımcıları çocuklara yönelik program hazırlarken yaş gruplarına göre çocukların ne izlemek istediklerini, neyi beğendiklerini iyi sorgulamalı ve çocukların bilişsel gelişimleri ve soyut ve somut düşüncenin gelişimi hakkında detaylı bilgi edinmelidir. Ayrıca çocuk için üretim yapacak kişinin

ahlaki değerleri göz önünde bulundurması ve toplumsal değerleri empatik bir şekilde çocuklara yansıtabilmesi önemlidir. Ancak bu hedeflere uygun programlar ticari kaygılarla çatıştığı için yapılamamaktadır. Oysa ki çocuklar için üreten kişiler para düşünmeden hareket edebilmelidir. Ekrandaki programlar için yaratıcılık önemlidir ve yaratıcılık özgürlük gerektirir. Ancak çocuk için ortaya konan yapıtların sahibi içinden geleni yazmamalıdır. Çocuklar için eserler yapılırken araştırma yapmak ve bilgi sahibi olmak gereklidir. Anne babanın hata yapmaya hakkı olsa da yapımcıların bunu yapmaya hakkı olmamalıdır. Ülkemizde çocuklar için üretilen birçok yapıt yabancı kaynaklardan aynen uyarlanmıştır, ancak olması gereken birleştirme, yani evrensel ve yerelin bir karışımının ortaya konmasıdır. Çocuk için yapılan programlar öğüt verici olmamalı, çocuğun sorgulayıcı yönünü geliştirmek için empatik ve refakatçi olmalıdır. Öğüt verici yaklaşım bağımlı çocuklar üretir. Ancak çocuk için ortaya konan ürünlerde, insani değerler sanatsal ve seçenek sunacak biçimde ele alınırsa çocukların sorumluluk sahibi olmasına yardımcı olur. Çocuk ve erişkin zekası arasında nicelik değil ancak nitelik farkı vardır ve bu fark çocuğun ekranda gördüğünü gerçek kabul etmesine neden olur. Çocuğun gördüğü her şeyi gerçek olarak değerlendirmesi, ekran karşısına anne baba ile geçmesi ve anne babanın çocuğa açıklayıcı olmasıyla önlenebilir. Sonuç olarak ekran arkasındaki erişkinlerin ekran önündeki çocuklara neyi nasıl iletmek istedikleri net sınırlar ile belirlenmelidir.

Panel

Panel Başkanı: Prof. Dr. Füsün Çuhadaroğlu Çetin

Panelistler:

Hülya Alp – RTÜK Üyesi “Çocuk Politikaları ve Medya”

Prof. Dr. Bülent Çaplı – AÜ İletişim Fakültesi “Yayıncılık Etiği Açısından Çocuk İzleyici”

Prof. Dr. Asker Kartarı – HÜ İletişim Fakültesi
“Çocuk Medyayı Nasıl Algılar?”

Prof. Dr. Ferhunde Öktem – HÜ Çocuk Ruh
Sağlığı ve Hastalıkları AD “Medyadan Öğren-
diklerim”

Raportör: Dr. Tuna Ulay, Dr. Hayati Sınır

Hülya Alp – RTÜK Üyesi “Çocuk Politikaları ve Medya”

Dünyada ve ülkemizde yeni ve büyüyen sorun-
lara paralel olarak “çocuk hakları” özel bir
anlam ve içeriğe bürünmektedir. Birleşmiş
Milletler uzun süren çalışmaların sonunda
“Çocuk Haklarına Dair Sözleşme”yi hazırlayıp
20 Kasım 1989’da kabul etmiştir. Türkiye
1990’da sözleşmeyi imzalamış ve 1994’de
TBMM’de onaylanmıştır. Sözleşme ile çocuk
haklarının korunması, çocukların temel gerek-
sinimlerinin karşılanmasına yardımcı olunması
ve çocukların potansiyellerinin eksiksiz biçimde
geliştirilmesi için gerekli fırsatların yaratılması
konusunda taahhütte bulunulmuştur. Sözleş-
menin hayata geçirilmesi için bazı çalışmalar
yapılmasına karşın çocuk politikalarının eksik-
liği halen devam etmektedir. “Medeni Kanun”,
“İş Kanunu”, “Ceza Kanunu”, “Özel Koruma
Tedbirlerine İhtiyaç Duyan Çocuklar” konusun-
da birçok değişikliğin yapılmasına; tüm mevzu-
atın taranmasına; uyum yasalarının çıkartılma-
sına ve her mevzuatta çocukla ilgili hükümlerin
ayrı bir bölümde toplanmasına gereksinim
vardır. Bu konuya ilişkin yapılması gerekenleri
keyfi olmaktan çıkartacak, kurumlar arası
tanımlama ve işleyiş farklılığını ortadan kaldıracak,
ülkemize özgü koşulları göz önünde bulunduracak
temel bir yasa ise çocukların yaşam kalitesinin
yükseltilmesi yönünde önemli bir temel dayanak
olacaktır. Devlet Planlama Teşkilatı “Sekizinci Beş
Yıllık Kalkınma Planı”nda Çocuk Özel İhtisas
Komisyonu Raporunda “Türkiye’de Çocuk ve
Gençleri Koruma ve Geliştirme Yasası” adıyla
temel bir yasanın çıkarılmasını önermiştir. Rapor
halen hayata geçirilememiştir. Çocuk hakları ve
yararları ile ilgili temel bir yasanın varlığı ile
çocukları ilgilendiren tüm yasaların, tek tek
yetişkin hukuk sistemi içinde ele alınmasından
kaynaklanan uygulama

güçlükleri büyük ölçüde ortadan kalkacaktır.
Çocuk hukuku çocuğun boyu küçük yetişkin
olarak değerlendirilmediği, çocukluk dönemi-
nin kendine özgü özelliklerini ve önemini
anlamış bir kavrayışla ele alınmalıdır. Radyo ve
Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında
Kanun’da çocukla ilgili düzenlemeler yetersiz
kalmıştır. Yayınlarda uymakla yükümlü olunan
yayın ilkeleri maddesinde yalnız iki bentte
çocukla ilgili konulara değinilmiştir. Bunlardan
biri “Kadınlara, güçsüzlere, özürlülere ve çocuk-
lara karşı şiddetin ve ayrımcılığın teşvik
edilmemesi” diğeri ise “Gençlerin ve çocukların
fiziksel, zihinsel ve ahlaki gelişimini zedeleye-
cek türden programların, bunların seyredile-
ceği zaman ve saatlerde yayınlanmaması” ben-
didir. Bu yasada çocuklara yönelik yayınlara
ilişkin ilke, müeyyide ve hüküm önerilmemiştir.
Çocuk haklarını düzenleyecek temel bir yasaya
ek olarak çocuk hak ve yararlarını savunma ve
geliştirme işlevini üstlenecek bağımsız kurumsal
bir çatı oluşturulmasını sağlayacak özel bir
yasaya da gereksinim vardır. Temel bir yasanın
yelpazesinde çocuk kültür öğelerini oluşturan
çocuk yazını, çocuk tiyatrosu, çocuk sineması,
çocuklar için oyun, müzik, spor ve çocuk
medyası gibi alanların her birine ilişkin ciddi
politikaların üretilmesi gerekmektedir. Çocuklar
okula gitmeden önce, okuldan döndükten sonra,
günün evdeki ağırlıklı bir zaman diliminde TV
seyrederler. Çocuklar kendileri için yapılmış
programları ve çizgi filmleri tercih etmektedirler
ancak çocukların izlediklerinin % 65’ini yetişkin
programları oluşturmaktadır. Çocuklar yetişkin
şarkılarını söylemekte, yetişkin oyunlarını oyna-
makta, yetişkinler gibi eğlenip, yetişkin program
ve filmlerini izlemektedirler. Türkiye’nin de
imzaladığı Avrupa Sınır ötesi Televizyon Söz-
leşmesi uyarınca uyulması gereken Dünya
Çocuk Televizyonu Zirvesi Bildirgesi’ne göre
hükümetler çocukların gelişimsel seviyelerine
uygun, onların gelişimlerini destekleyecek,
onları istismar etmeyecek, kendilerini ve kültür-
lerini ifade edebilecekleri, içerik ve tür yönün-
den zengin programların yapılmasından ve
çocuklar için uygun olan saatlerde yayınlama-
sından sorumludur. Bugünkü televizyon prog-
ramları ve yayını ile Türk televizyonları tutucu-

luğu ve vahşeti motive eden, çocukları monotonluğa ve pasif olmaya iten, onların ilgi, gereksinim ve haklarını karşılamaktan uzak bir konumda bulunmaktadır.

Prof. Dr. Bülent Çaplı – AÜ İletişim Fakültesi “Yayıncılık Etiği Açısından Çocuk İzleyici”

Yayıncılıkta izlenme oranları çok önemlidir. İzlenme oranları reklam veren şirketlere yönelik olmasına rağmen bu verileri daha çok yayıncılar kullanmaktadır ve televizyondaki programların içeriklerini bu veriler belirlemektedir. Yaş gruplarına göre de televizyonda en çok izlenen programlar belirlenmektedir. 2004 verilerine göre izleyiciler 7-11, 12-19 ve 20+ şeklinde gruplandırılmıştır. En çok izlenen ilk yüz program içinde birinci sırayı 7-11 yaş grubunda ‘biz evleniyoruz (büyük final)’, 12-19 yaş grubunda ‘biz evleniyoruz (büyük final)’, 20+ grubunda ‘gelinim olur musun (karar anı)’ programı almaktadır. Bu verilere göre çocuk ve gençler yetişkinlerle aynı programları izlemektedir. İlk yüz programda çocuk ve genç grupta da çocuk programı yer almamaktadır. 2004 yılında henüz TRT’nin çocuk kanalı yayın hayatında yer almamaktaydı; TRT’nin çocuk kanalının yayına başlamasıyla TRT’nin diğer kanallarında var olan çocuk programlarında belirgin azalma olmuştur. Yayıncıların bu veriler ışığında çocuk ve genç grubunu yetişkinler gibi değerlendirdiği ortaya çıkmaktadır.

Türkiye bölgesinde en çok dizi yapan ve yayınlayan ülke durumundadır. Yayıncılar çocuk ve genç karakterleri bu dizilerde oynatmakta ve bu dizileri çocuk ve gençlerin izleyeceği saatlerde yayınlamaktadırlar. Böylece çocuk ve genç kitleye ulaşmayı hedeflemektedirler. Yayıncılığın temel aldığı ticari boyut bakımından istedikleri sonuçlara ulaşmaktadırlar. Ancak anne babalar açısından bakıldığında, onların da bu durumdan memnun gibi görüldükleri söylenebilir çünkü fazla bir tepki göstermemektedirler. Çocuklarını televizyonun karşısına sanki bakıcı yanına bırakıyorlar gibi rahat olarak bırakan ana

babalar çocuklarını zararlı yayınlardan korumaya yönelik fazla bir şey yapmıyor gibi görünmektedirler.

Prof. Dr. Asker Kartarı – HÜ İletişim Fakültesi “Çocuk Medyayı Nasıl Algılar?”

Zihin doğumla beraber temsil ve şemalarla yavaş yavaş dolmaya başlar. İnsan bu bilişsel temsiller ışığında dünyayı algılamaya ve anlamlandırmaya başlar. Tüm bu temsil, şema, algı ve anlamlar kişiler arası iletişime yön verir. Çocuk ekrandaki doğru ya da yanlış temsilleri alır, kendi ile de bütünleştirerek şekillendirir ve içselleştirir. Medya temsillerindeki çocuk ile çocuk temsillerinde medyanın etkisi sürekli etkileşim ve devinim içindedir. Medya temsillerindeki çocuğun içselleştirilmesi ile çocuğun kendisi değişir, medya bu değişen çocuğu temsil etmeye başlar ve bu etkileşim sürer gider. Ancak medyanın çocuk üzerindeki etkisi çocuğun medya üzerindeki etkisinden daha büyüktür. Çocuğun dünyayı nasıl algılayacağı ve anlamlandıracağını bizim çocuğa dünyayı nasıl sunduğumuz belirler. Çocuklar erişkin programları ve erişkin mesajları ile yetişirler ve çocuk ve erişkinler birlikte erişkin programları izlerlerse çocukların oyuna zamanı kalmaz; oyun oynamayı bilmeyen, arkadaşsız ve sosyal bağları zayıf nesiller yetişir. Çocuklara medyaya maruz kalmadan medyayı takip etmenin yolları öğretilmelidir. Çocukların televizyon ve her tür medya aracını izlemesi sırasında anne babalarının rehberliğine gereksinimleri vardır.

Prof. Dr. Ferhunde Öktem–“Medyadan Öğrendiklerim”

Medyanın çocuk gelişiminde önemini vurgulaması bakımından önemli gördüğüm bir çalışma örneği ile başlamak istiyorum. Meksika’da sosyo-demografik veriler açısından benzer komşu iki köyde araştırmacılar çocukları fiziksel ve zihinsel olarak incelediklerinde köylerden birinde çocukların diğer köydeki çocuklara göre

zihinsel ve fiziksel olarak daha iyi durumda oldukları gözlenmiştir. Bu farklılığa yol açabilecek tüm göstergeler incelendiğinde çocukların fiziksel ve zihinsel olarak daha iyi durumda olduğu köyde annelerin radyoda daha fazla eğitici programları dinlemelerinin bu farklılığı açıklayabileceği ortaya konulmuştur. Yine televizyonda çocuk gelişimine olumlu etkisi açısından “susam sokağı” programı önemlidir. Mr. Hooper karakterinin gerçek hayatta ölmesi ve bu durumun program içerisindeki diğer çocuk karakterlere aktarılması ve ölüm kavramının anlatımı televizyonda çocuk yayıncılığına örnek oluşturmaktadır. Prof. Dr. Atalay Yörükoğlu TRT’de “Ahmet’in Günlüğü” programı ile çocuk programlarının nasıl olması gerektiğini bizlere göstermiştir.

RTÜK ile yaptığımız bir çalışmada, yetişkinlerin TV izleme nedenleri arasında “kafam boşalsın diye” seçeneği en önde yer almaktadır. Yine RTÜK ile yapılan ortak bir çalışma da çocuklara

“boş vaktinizi nasıl değerlendiriyorsunuz” diye sorulduğunda “kitap okumak” ve “ders çalışmak” tan sonra “TV izlemek” 3. sırada yer almaktadır. İlk iki seçenek araştırmacıları veya büyükleri memnun etmek için söylenmiş cevaplar olarak yorumlanabilir.

TV ortak kültürün oluşmasında ve dilin gelişmesinde önemli bir araçtır. TV programlarında kullanılan dil sorgulandığında büyük oranda argo kelimeler ve küfürlü ifadelerin çokluğu göze çarpmaktadır. Psikoloji öğrencilerinden evlerinde ses kaydı yapmaları istenildiği bir çalışmada ise TV ve internetin yaygınlaşmasıyla kayıtlarda kişiler arası diyalogların belirgin azaldığı bulunmuştur. TV evde bireylerin ilişki kurmasını engelleyici bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Artık bireyler odalarına çekilmekte ve sanal ortamda yüz yüze olmayan, insanların adeta birer maske ile dolaştığı sohbet sitelerinde vakit geçirmektedir.